

Étvágya a régi

TASNÁDY ATTILA: SÜLLYEDŐ VÉR

Talán nem én voltam az egyetlen megtévedt olvasó, aki a könyvesboltban Tasnády Attila kötetét látva azt hitte, egy elsőkötetes, fiatal szerző könyvét veszi a kezébe – olyasvalakiét, akiről korábban talán soha nem is hallott. A kiadvány mindent megtesz azért, hogy ezt a látszatot fenntartsa, hiszen se fülszöveg, se fénykép, se semmilyen más információ nincs sehol a szerzőről. Cseles. De még a kiadó tulajdonosának, Kukorelly Endrének a verses utószavát is csak elrejtve, úgy értem, a tartalomjegyzékből kihagyva közli a könyv. Ebből ugyan megtudhatunk ezt-azt, feltéve, hogy nem versnek, azaz fikciónak olvassuk, nem olyan szövegnek, amelyben Kukorelly kitalál, kreál egy szerzői arcot, nevet ad neki, és aztán vagy elhisszük, hogy a szerző valóban létezik [létezett], vagy gyanakodni kezdünk, hiszen láttunk már álneves, maszkos költőt épp eleget. A gyanút csak fokozhatja, hogy elszórt interjúiban Kukorelly azt mondja, fogalma sincs, a szerző él-e még egyáltalán, sőt talán meg sem próbálták a kiadás előtt őt vagy az örökösait felkutatni – de azért a copyright rovatban a „Tasnády Attila” név van feltüntetve. Reméljük, nem lesz ebből bírósági ügy.

A könnyebbség kedvéért tegyünk úgy, mintha Kukorelly verse valódi, informatív utószó lenne. Azt olvassuk ott, hogy az anyag 1989-ben már megjelent, igaz, más címen, megtudjuk, hogy a szerző egykor az utószó írójának barátja volt, feljártak egymáshoz, iszogattak, beszélgettek a nőkről és az irodalomról, és kiderül az is, hogy Kukorelly már akkor korának legjobb költői között tartotta számon Tasnádyt, és most, hogy végre saját kiadója lett, szeretne egy új esélyt adni ez egykor volt barát kötetének, hátha új címmel, a mai ízlésnek megfelelő borítóval és az ő nevével megtámogatva felismeri a kritika (most már inkább az irodalomtörténet), hogy milyen érték volt méltatlanul elfeledve eddig, harmincöt éven át. Kis kutakodás után megbizonyosodhatunk róla, hogy egy Tasnádi Attila [i-vel, nem y-nal] valóban kiadta első és egyetlen kötetét 1989-ben, *Együgyű kísértet* címen, és annak a könyvnek az anyaga szóról szóra megegyezik a mostanival. Az utószó azt mondja, kivételes tehetségű és ízlésű költőről van szó, az új kiadás mégis, mondhatjuk, megalázza azzal, hogy a kötet címet megváltoztatja [nyilván a szerző beleegyezése nélkül – lásd fent], sőt „rémes”-nek nevezi az eredeti címet, és egy másik kötetbeli vers címét emeli ki, amiről én egyébként biztosan lebeszéltem volna a kiadót. Nem csak azért, mert a vér- és vizeletvizsgálatnál bevett vérsülyledés terminust juttatja eszünkbe, és a vérvétel tényleg *rémes*, hanem azért is, mert az emelkedő és sülyledő vér vagy képzavar, vagy olyannyira metaforikus versnyelvet sugall, amitől, azt hiszem, nem csak Kukorelly, de Tasnády is menekült. De megkérdőjelezhető gesztus az is, hogy kiadó-költő saját versét teszi egy általa nyilván nagyon nagyra tartott versgyűjtemény végére – mert ebben nem annyira az alázat, a tisztelet vagy a köszönet gesztusa rejlik, hanem megint a jobban tudásé, pont úgy, mint a kötet cím önkényes megválasztásában. Az még elfogadható lenne, ha Kukorelly azt igyekezne demonstrálni, hogy mindent, de legalábbis sok mindent ő is Tasnádytól tanult, ha összevethetnénk a Tasnády-verseket egy tipikusnak mondható Kukorelly-versel, és megállapíthatnánk, hogy igen, itt nagy együttállásról, közös töről

fakadt poétikákról, netán mester–tanítvány viszonyról van szó, de inkább versengés lesz ebből, amiben a most megszólalni már nem tudó szerzőnek méltatlan szerep jut.

De mindezt félretéve mégis érdemes élni a lehetőséggel, elfogadni a kiadó ajánlatát. Már csak azért is, mert tudjuk, a jelentős alkotók a leghatékonyabb kánonformálók – márpedig Kukorelly Endre korunk egyik legfontosabb költője, ha ő valamire azt mondja, jó, az nemcsak történetileg, de a jelenben is érdekes és fontos lehet, arra kötelességünk odafigyelni. És, előrebozsátom, valóban jó döntés az *Együgyű kísértet* – immár *Süllyedő vér* címen – végre elolvasni.

Az a hosszúra nyúlt felvezetőmből is kiderült, hogy a nyolcvanas években teret nyerő, de igazán a kilencvenes években berobbanó és ünnepezt költői törekvések egyik képviselője Tasnády Attila is. A pátosztól megmentett, az emelkedett költőséget kerülő, a cél érdekében akár a szintaktikai és a morfológiai szabályokat is megszegő, a hétköznapi nyelv dikciójához és fordulataihoz közelítő, szóhasználatában is inkább a futballpályák és a kocsmák, mint a szalonok világából merítő költészet Parti Nagy Lajos vagy épp Kukorelly Endre nevével fémjelezhető változatai találkoznak ebben a kötetben. Ez persze utólagos magyarázat, a kötet megjelenésekor egyáltalán nem volt biztos, hogy ma a *Szódalovaglás* [1990] és *Az én senkivel sem üldögélek* [1989] szerzői lesznek a viszonyítási pontok. De mivel ők máig aktív és megbecsült szerzők, ráadásul azóta is megkerülhetetlen köteteket adtak ki, és mert megoldásaik, például a rövid, sokszor hiányos mondatok, a csonkolt szavak, az éles soráthajlások széles körben elterjedtek, és ma már a magyar költészet megszokott, bevett, elismert és nagy hatású eszközei, mi sem természetesebb ennél. Tasnády Attila is ezekkel az eszközökkel kísérletezett, és nem alacsonyabb színvonalon, nem kevésbé reményteljesen, mint kortársai. Amúgy talán nem véletlenül szerepelt egyetlen kötete címében az „együgyű” szó, és talán nem véletlenül rímelt Tandori első kötetének tervezett címe, az *Egyetlenre*. Az 'egy ügy' Tasnádynál is utalhat az 'értelmileg korlátozott' mellett a meglévő egyetlen célra, a költői nyelv megújítására, a tabudöntésre, illetve az egyszerűségére. Mintha ő is elhatározta volna, hogy ez valóban az egyetlen kötete lesz, és neki, kivételes módon, volt ereje ezt az elhatározását be is tartani. A kísérletek része az említetteken túl az idézés technika is, az az igazán posztmodern eszköz, ahogy Tasnády a régiből újat igyekszik alkotni, ahogy ironikusan kezelni a régi szépségeszményt, a versszerűséget és költői szerepeket, és ahogy építeni is tud rájuk. Látványosan például a *Vörösmarty-palimpszeszt* vagy a *Sötét van* című versekben, utóbbiban így: „Ma itthon ülök, Mozart-lemezeket« / [kéne hallgatnom]” – hiszen a klasszikus harmónia helyén az érdekesebb, zörgősebb dallam van a mondatokban is. Inkább Cage, mint Mozart tehát, de a háttérben mindig hallatszódik Mozart is, a régi is. Mert ami szép, az szép – ezt ebben a kötetben is igyekszik kimondani a szerző, de azzal a szomorúsággal, hogy sajnos nem lehet régi költő, nem írhat úgy a szépségről, a boldogságról, a csillogó szemekről, a szívről, mint a régiek.

Tasnády Attila reflexíven, úgy értem, a versből sokszor kiszólva, kikacsintva használja ezeket az eszközöket, azzal a céllal tehát, hogy bizonyos, korábban ki-tüntetett regisztereket leértékeljen vagy egyenesen kifigurázzon, és ezzel a nyelv köznapiságát vagy használatelvét, referenciális működését erősítse, és hogy nevetségessé tegye például a felfokozott retoricitást. A versformákkal csak óvatosan kísérletezik, így alapvetően két nagy csoportba rendezhetők a szövegei: a rövidebb és rövi-

debb sorokkal dolgozó, a beszélőtől kicsit eltávolított versekre, illetve a hosszabb és hosszabb sorokat is használó, minden esetben egyes szám első személyű, nagyon személyes megszólalást lehetővé tevő, naplószerű vagy emlékező versekre. Az utóbbiak a jobbak, ott történnek meg azok a figyelemre méltó poétikai események, amelyekért érdemes ezt a kötetet kézbe venni. Az egyik ilyen 60–80 soros szöveg a *Csönd* című, amely a nagyapával kapcsolatos emlékeket próbálja összegyűjteni, vagy, másfelől, a nagyapának igyekszik emléket állítani. Ez tipikusan olyan téma, amely a klasszikus lírában nagy szavakhoz, érzelmes vallomásokhoz, könnyekhez, esetleg büszkélkedéshez vezetne – de Tasnádynál mindennek az ironikus verzióját kapjuk, felsorakoztatva az imént megnevezett eltávolító poétikai eszközöket, ahogy mondani szokás, a teljes fegyvertárát. Mindezt azért, hogy végül mégis kimondhassa, a nagyapa egy kifejezetten szerethető, csupaszív ember volt, aki nagyon-nagyon hiányzik a versben megszólaló unokának: „Semmi érzelmekre nem emlék- / szem, semmi pszichológiára. Az összes erre vonatko- / zó kijelentés érvénytelen.” Majd, kicsit hosszabban: „Érzelveim / vannak, a nagyapámnak nem voltak érzelmei. Nem voltak / nekem se érzelmeim. Nem éreztem semmit. Állodogáltunk nagyapám- / mal a kapuban, ennyire emlékszem. Hogy ez mennyire / igaz, mennyire hasonlít, mennyire kielégít engem ez az / emlék. S hogy mennyire elég. Mennyire nem kívánok / mást.”

Látnunk kell, hogy az efféle, neoavantgárd ihletettségu költészetek célja tehát nagyon sokszor az, hogy az érvénytelennek tekintett, kínos, kényelmetlen, nevetséges megszólalásmódok helyett valami újat találjanak, de azért, hogy az érzelmekről, a szeretetről, a hiányról, a fájdalomról, a könnyekről mégis lehessen beszélni. A játékosság és a hülyéskedés mögött is komoly mondanivaló rejlik – bár ezt az agyonhasznált szót talán már 1989-ben sem volt ildomos leírni. Tasnády verseiben gyakran egy kedvetlen, csellengő, a helyét sehol sem találó ember beszédét halljuk, de különösen a már kiemelt hosszúversekben érződik, hogy ez a költészet sokat tud életről, az érzelmekről, arról, mi fontos, mi megőrzésre és emlékezésre érdemes például a gyerekkorból, vagy akár csak az elmúlt hétből. A *Csönd* végső soron ugyanis azt mondja, hogy a nagyapával töltött idő annak ellenére volt életre szóló élmény, hogy legtöbbször csak állodogáltak, nem is szóltak egymáshoz, inkább csöndben nézték a kapualjból az utcai történéseket, vagyis voltaképp a semmit – merthogy általában semmi érdekes nem történt az utcán sem. Közben nagyon reflexíven beszél minderről, kezdve ott, hogy hogyan és miért kéne erről a csendről hangosan megemlékezni, vagyis beszélni, írni róla – eleve lehetetlennek tűnik a vállalkozás. Bejön mindebbe az akkortájt szintén újnak számító, de ma is frissnek ható wittgensteini, nyelvkritikai szál („A szék szónak, amit használok, egy- / általában semmi köze semmiféle székhez”), bejön a fénykép és a valóság ma is sokakat foglalkoztató kérdése is („nem természetes, / hogy egy nagyapámról készült fénykép hasonlít a nagyapámra”), és bejön az emlékezet megbízhatatlanságának, az emlékek konstruáltságának, fiktív voltának problémája, vagyis a magyar irodalom elmúlt évtizedeinek egyik meghatározó kérdése is – és ez már nemcsak a magyar költészeté, de a prózáé is volt, igaz a prózafordulatra és mindenre, ami utána történt („nem emlékszem semmire, a nagyapámra, / akivel a kapuban állodogáltunk”).

A kötet egészét nézve van, hogy kicsit túlpörgeti az ötletelést, önfarkába harap, hogy úgy mondjam, eggyel tovább ragozza, csavarja az ötletet, mint kéne.

A [*Naumburg és környéke*] elején ilyen a „fogalmazás fogalmáról” folyó elmélkedés, vagy ugyanebben a versben annak taglalása, hogy hasonlítunk-e, egyáltalán hasonlíthatunk-e önmagunkra. Gyakori probléma az avantgárd-neoavantgárd kötődésű művek teoretizáló gesztusszerűsége, vagyis az, hogy csak akkor érthetjük jól a művet, ha értjük a mögötte lévő művészetelméleti provokációt, ami a létrejöttének oka volt [gondoljunk például a ready-made alkotásokra]. De ha csak ezt az elméleti kérdést és az arra adott választ látjuk, eltávolodunk a szövegszerűségtől, esetünkben a vers nyelvi magalkotottságának és elsődleges jelentésének tapasztalatától. Tasnádynál viszonylag ritkán találkozunk ezekkel az automatizálódó, logikai-nyelvi megoldásokkal, a gesztusköltészettel, az avantgárd szövegekre jellemző vad asszociációkkal, vagy olyan állításokkal, melyeket rögtön a fordítottjuk követ, és amikor mégis, arra is tud reflektálni: „Sötétség, hogy a rivalda megvilágosodjon, / rivalda, hogy a sötétség stb.” [*Seggszpir*] Vagyis általában sikerül a zsákutcából visszafordulnia, sikerül a szöveg-helyzetből kihámozni magát. Egy másik példa erre a 2012-ben a *Literán* Jánossy Lajos által is méltán újraközölt és méltón kommentált *Sötét van*-ban található, ebben a lemondással és keserűséggel teli, mégis nagyon-nagyon emberi szerelmes versben: „Már csak a puszta / tényeket ha nézzük: nincsenek is / puszta tények. [Filozófiát végeztem.] / [Illetve nem.]” Elkezdődik itt is a köldöknézegetés azzal, hogy vannak-e tények, tények-e a tények, de a szöveg tud reflektálni erre a kijelentésre, viccesen, a 'mire legyen szerény?' talán Garaczi Lászlótól ismerős gesztusával („filozófiát végeztem”), ami önmagában is önironikus, hiszen épp azt mondja, hogy ott csak ilyen, haszontalannak látszó dolgokat lehet megtanulni, azzal a diplomával csak efféle okosságokat lehet a kocsmaasztal körül, csajozás közben vagy a versben mondani. De aztán ezen is tud egyet csavarni: „illetve nem”, ami azt jelenti, hogy igazából össze-vissza beszél tényekről meg létezésről és más komolyan látszó dologról. És mivel a kontextus valóban egy csajozós-pasizós szituáció („egy presszóban szedett föl”), világossá válhat, hogy a felületes filozófiai ismeretek puffogatása, sőt a bölcsész-vagy pláne a filozófusdiplomával való hengegés csak udvarlós duma, és legalább annyira szájalmas, mint amennyire vicces. De a beszélő itt nagyon jól megjelenő önreflexiója ez egész szituáció fölé emeli őt, még ha amúgy ő is a történet szereplője.

Sok ilyen példát lehetne még hozni, rövid mondatokat, önkorrektciókat, töredezett beszédet, melyek jellemzően egy mintázatot követnek: 'úgy volt, de nem is pontosan úgy, vagy mégis, már nem emlékszem, de nincs is jelentősége, a lényeg, hogy valami volt' – és ez az, ami nagyon ismerős lehet Kukorelly Endre későbbi költészetéből is. A *Vasár- vagy ünnep* szintén egy hosszúvers, kiváló, első osztályú szöveg, de ezt a részét akár Kukorelly is írhatta volna: „[...] kimentem / a jégpályára. De nem, ez később volt, amikor már vissza- / felé jöttem a jégpályáról. Vagyis tulajdonképpen nem / a jégpályára mentem, hanem csak egyszerűen, az izgalom / miatt elfelejtettem leszállni, a Hősök terén” – és a többi, tankönyvi példaként a bizonytalan, önmagát lefokozó, a kiválasztottságtól, pláne a váteszi szereptől a lehető legtávolabb helyezkedő költői ének. Aki ráadásul a kacifántos, nagyon is mesterien szerkesztett összetett mondatok ellenére is követhetően, olvasmányosan, szűkös, hétköznapi szótárt használva beszél hozzánk. Ugyanez igaz a kötetzáró, ugyancsak nagyot szóló *How to get a sweetheart* című versre is, amely az angol cím után német idézetet is beépít, szintén újszerűen, vagányan, majdhogynem forradalmian. Még

a 2010-es években is láthattunk hasonló megoldásokat, de Tasnádyval egy időben talán csak Parti Nagy próbálkozott [sikeresen] effélével.

Tasnády Attila tehát nagyon érezte a kort, a költészetben épp akkor kiteljesedő változásokat, de őt magát nem nagyon értékelte senki. A kötetről mindössze egy kritikát találtam, Hajdú Gergely írt róla három másik kötettel együtt a *Holmi* (!) 1990-es évfolyamának augusztusi számában, és érdekes módon ő azt emeli ki, mennyire meglepően új megoldásokkal állt elő Tasnády, majd azzal zárja a vonatkozó részt, hogy tőle „az lenne igazán meglepő, ha a jövőben nem szerezne nekünk további kellemes meglepetéseket”. Nos, a meglepetésekkel előrukkoló szerző ezt a meglepetést is leszállította: nem voltak újabb dobásai [legalábbis eddig]. Persze valahol érthető a figyelem hiánya: a rendszerváltás legizgalmasabb éveiben vagyunk, szó szerint forr a kulturális élet, új folyóiratok és új könyvkiadók alakulnak, megjelennek addig csak szamizdatban elérhető szerzők, például olyan jelentősek, mint Petri György, és végre az elsőkötetes költőknek sem kell évekig várniuk a könyvükre, sőt olyanok is megjelenhetnek, akik korábban minőségi okok miatt nem tudtak. Vagyis nagyon nagy a verskínálat, nehéz ebből kitűnni. Ráadásul a költőiség-költőietlenség örök harca ekkor épp intenzívebb szakaszába lépett – és bár voltak, akik már akkor felismerték ezeknek az új poétikáknak a lehetőségeit (érdemes legalább Keresztury Tibor nevét megemlíteni), az új versnyelvet, a 'nem költői' beszédmodot ajánló szerzők és kötetek legalább akkora elutasítást kaptak, mint támogatást. A költőiség eszménye, tudjuk, történetileg változik, és ez már így volt Balassi Bálint idejében is, mégis újra és újra megütközéssel fogadja a kritika, ha valaki a „költői” fogalom jelentését az újabb szövegeivel kikezdi. Tasnády versei is provokálták az operatív költőiségfelfogásnak a rendszerváltás idején érvényes fogalmát – de ez egyben azt is jelenti, hogy szükségképpen a periférián voltak, csak az „irodalom környezetébe” érkezhettek meg, mintsem a fősodrú magyar irodalomba. Azóta azonban eltelt harmincöt év, és bizonyos értelemben túl is vagyunk a nyelvjátékos posztmodern költészet aranykorán. 1989-ben túl hamar, 2023-ban, félek, túl későn jelent meg ugyanaz a könyv. A K.E.R.T. Kiadó munkája a fenti kritikám ellenére is nagy tiszteletet érdemel, Tasnády Attila pedig nagyon megérdemli, hogy elolvassuk legalább a kötetben lévő 8–10 hosszúversét, ismerjük a nevét, és hogy a rendszerváltás kori magyar költészetéről beszélgetve egyre gyakrabban emlegessük őt. [K.E.R.T.]

BEDECS LÁSZLÓ